

ПСИХОЛОГІЯ

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-20\(49\)-10-24](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-20(49)-10-24)

УДК 371.134 : 364.62

Брюховецька Олександра Вікторівна,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та особистісного розвитку
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Анотація. У статті представлено теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування етнічної толерантності персоналу освітніх організацій. Досягнення даної мети вимагало конкретизації сутності та змісту поняття етнічна толерантності як професійно важливої якості персоналу освітніх організацій. Визначено, що етнічна толерантність – складне формування особистості, що проявляється у формі толерантності до способу життя, звичаїв, традицій, моралі, почуттів, думок, уявлень інших етнічних груп. Етнічна толерантність займає значне місце в професійній діяльності фахівців, зайнятих у сфері «людина – людина» і відноситься до категорії ведучих професійно важливих якостей науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Під час емпіричного дослідження встановлено недостатній рівень сформованості етнічної толерантності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Недостатній рівень сформованості етнічної толерантності персоналу освітніх організацій обумовив необхідність визначення організаційно-психологічних умов та запровадження спецкурсу цілеспрямованого формування зазначеної якості. Визначені організаційно-психологічні умови формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. З метою забезпечення формування етнічної толерантності персоналу освітніх організацій розроблений та апробований спецкурс спрямований на формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Встановлено, що добір змісту, форм і методів його реалізації сприяє формуванню у персоналу

освітніх організацій установки до застосування етнічної толерантності у професійній діяльності.

Ключові слова: толерантність; етнічна толерантність; персонал освітніх організацій; науково-педагогічні працівники; заклади вищої освіти.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В умовах сучасної економічної нестабільності, соціального розшарування суспільства, розмивання моральних тенденцій, руйнації культурних цінностей проблема людських зв'язків загострюється, перетворюючись на завдання духовного розвитку суспільства, тому пошук конкретних підходів, принципів, умов цілеспрямованого формування етнічної толерантності стає одним з важливіших завдань освітніх організацій. Вивчення етнічної толерантності в даний час є особливо важливим у контексті конфліктних явищ і відносин між людьми, етнічними групами, громадськими організаціями, партіями та державами.

За останні десятиліття в усіх регіонах України зросла чисельність некорінного населення, а в закладах вищої освіти зросла кількість здобувачів освіти нетрадиційних національностей і етнічних груп. Це спричиняє труднощі в організації освітнього процесу та у взаємодії здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників у освітній та професійній ситуаціях. Вважаємо, що важливою передумовою вивчення особливостей формування етнічної толерантності є розуміння *толерантності* загалом.

В науковій психологічній літературі *толерантність* розглядається як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насилля, визнання багатомірності людської культури, норм поведінки, відмова від зведення цієї різноманітності до однорідності або домінування якоїсь однієї точки зору [5], [7]. На нашу думку, *толерантність* – це властивість особистості, що визначає здатність спокійно відноситися до інших зовнішніх характеристик, думок, цінностей, поведінки, традицій, звичаїв інших людей (тільки у тому випадку, якщо вони не суперечать позиції індивіда), включає систему позитивних і моральних установок [4].

Інтерес до проблеми толерантності актуалізувався наприкінці 2000-х. ЮНЕСКО зосередила увагу на цьому питанні, прийнявши 16 листопада 1995 р. «Декларацію принципів толерантності» [2]. Тоді були опубліковані вітчизняні дослідження з різних аспектів та видів толерантності, включаючи *етнічну толерантність*. Етнічну толерантність розглядають як інтегральну характеристику особистості, яка акумулює особистісні, суб'єктивні та індивідуальні особливості людини, взаємозв'язок яких визначає особливості толерантної поведінки.

У психологічній літературі з проблем *етнічної толерантності* це явище розглядається як формування складних структурних рівнів, які виникають у сфері міжнаціональних та міжетнічних взаємин [1]. За таких обставин це називають найважливішою цінністю етнічних відносин зростання багатонаціональних і полікультурних спільнот.

Вивчення та обмірковування наукової психологічної літератури, аналіз стану формування етнічної толерантності персоналу освітніх організацій дозволили виявити низку суперечностей:

- суспільними вимогами щодо підвищення ефективності роботи закладів вищої освіти із здобувачами освіти нетрадиційних національностей та етнічних груп та її реальним станом;
- необхідністю використання потенціалу закладу вищої освіти у процесі формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників та відсутністю оптимальних форм та методів забезпечення його ефективності [7],[10].

Отже, досить відсутня чітка відповідь про психологічний зміст етнічної толерантності персоналу освітніх організацій, не виявлені її особливості її формування. Потреба розглядати етнічну толерантність як органічну ознаку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти визначила мету та завдання нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті нашого дослідження привертають увагу роботи, присвячені з'ясуванню характеру толерантності у суспільстві з ринковою економікою (Г. Бардієр); толерантності як категорії відносин (І. Гриншпун, О. Клепцова, В. Маралов, Л. Почебут, В. Ситаров); як особистісної риси (О. Асмолов, С. Бондирєва, Д. Колесов); як певної якості взаємодії (М. Мацковський).

У науковій психологічній літературі, присвяченій проблемам етнічної толерантності даний феномен сприймається як складне утворення особистості, яке проявляється у терпимості до чужого способу життя, чужих звичаїв, традицій, почуттів, думок та ідей (Н. Анциферова, О. Асмолов, Г. Бардієр, Н. Лебедева, О. Северина, Е. Непочатих та ін.). Специфіка міжетнічної толерантності розглядалися у роботах О. Гриви, Г. Солдатової, Т. Стефаненко, Л. Шайгерової тощо.

Етнічна толерантності як етико-психологічна проблема діяльності педагогічних працівників закладів вищої освіти вивчалася українською дослідницею О. Винославською.

Проблему формування етнічної толерантності досліджували у різних контекстах: існування людини у міжкультурному суспільстві (І. Зязюн, В. Євтух, О. Грива, О. Пометун, Л. Султанова, О. Сухомлинська, Т. Устименко, О. Шевнюк та ін.); формування та розвитку національної культури

(Г. Ващенко, Ю. Руденко, М. Стельмахович та ін.); обґрунтування педагогічних засад етнічної толерантності (Г. Абдулаєва, І. Квасниця, І. Лощенова та ін.); формування етнічної толерантності фахівців (Л. Гончаренко, В. Кузьменко, Н. Лещенко, С. Сисоєва, І. Соколова, Н. Якса та ін.).

Таким чином, виходячи з характеристики наявних векторів дослідження етнічної толерантності ми вважали за доцільне зробити акцент на засадах формування етнічної толерантності персоналу освітніх організацій.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження – висвітлення особливостей формування етнічної толерантності персоналу освітньої організації.

Завдання дослідження:

- визначити рівні сформованості етнічної толерантності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти;
- визначити організаційно-психологічні умови формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Актуальність розгляду *феномену толерантності* посідає особливе місце в суспільному житті, в системі людських відносин. Крім того, він стає не тільки «абстрактним ідеалом», а загальнолюдською цінністю, від реалізації якої значною мірою залежить як подальше становлення і розвиток особистості, так і розвиток України в цілому [8].

Узагальнюючи погляди дослідників, Г. Солдатова пропонує виділяти *чотири основні ракурси толерантності*: 1) як психологічної стійкості; 2) як системи позитивних установок; 3) як сукупності індивідуальних якостей; 4) як системи особистісних і групових цінностей [1].

Підсумовуючи, ми розуміємо *толерантність* як прийняття багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та способів прояву людської індивідуальності, якій сприяють знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті та переконань [4].

Дослідники, які займалися вивченням *толерантності* (Г. Бардієр, В. Бойко, І. Гриншпун, Н. Маркова, Н. Недорезова, Г. Олпорт, Г. Солдатова, Л. Шайгерова та ін.) запропонували *класифікувати види толерантності* за окремими показниками (за предметом, на який спрямована дія толерантності; за проявом толерантності як суспільної свідомості; за соціальними сферами буття; за рівнем прояву толерантності; за внутрішньою вмотивованістю і ціннісному змісту; з позиції відношення до толерантності як до чинника стійкості; за результатами

толерантної поведінки та інші) [1], [4], [6], [8], [12]. Серед відомих форм толерантності (політичної, економічної, расової, релігійної, культурної) дослідники Н. Іванова, Н. Макарова, А. Орлова, Г. Солдатова, Л. Шайгерова, Ю. Фролова виділяють *етнічну толерантність*.

Базові принципи *етнічної толерантності* закладено в декларації принципів толерантності, що затверджена в листопаді 1995 року Генеральною конференцією ООН [2]. Головне, що визначено в даному документі: поняття толерантності означає повагу, прийняття й правильне розуміння багатоманітності культур нашого світу, форм самовираження й прояву людської індивідуальності.

Сучасна психологічна спільнота *етнічну толерантність* трактує як відношення до людей іншої раси та етнічної групи, до власної етнічної групи (Г. Солдатова, А. Макаруч); показник міжособистісних ставлень (А. Асмолов); готовність особистості терпимо сприймати ті чи інші явища національного життя і міжетнічних стосунків (Л. Орбан-Лембрик); спрямованість етнічної свідомості на визнання і повагу цінності і самоцінності людини, її потреб і прав (О. Бодальов); взаємодія керівника з представниками інших етнічних груп у проблемно-конфліктних ситуаціях (О. Брюховецька) [4], [7], [8], [11].

Таким, узагальнюючи результати дослідження етнічної толерантності [7], [10], [11], [12], ми можемо зробити висновок, що етнічна толерантність – це складне формування особистості, що проявляється у формі толерантності до способу життя, звичаїв, традицій, моралі, почуттів, думок, уявлень інших. Особливості поведінки в контексті міжетнічних взаємодій визначаються психологічними та психофізіологічними особливостями людини, що утворюють відносно стійку структуру і відображають цілісну особистість людини.

Разом з тим, аналіз теоретичних підходів до проблеми етнічної толерантності свідчить про відсутність консенсусу щодо шляхів її прояву. Їх часто називають: взаємоповага, співпраця, терпимість, позитивна лексика, мораль, навички слухання, соціальна відповідальність тощо. Здійснений аналіз дозволив С. Чжан стверджувати, що *етнічна толерантність* набуває характеристик соціально-психологічної якості особистості, оскільки її прояви опосередковані соціальними нормами та соціальними конфліктами [11].

Аналіз наукових досліджень показав, що однією з самих уразливих сфер людських відносин в закладах вищої освіти є сфера стосунків між різними етнічними групами. *Етнічна толерантність* займає значне місце в професійній діяльності фахівців, зайнятих у сфері «людина – людина» і відноситься до категорії ведучих професійно важливих якостей науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти [3], [4].

Ми вважаємо, що *етнічна толерантність науково-педагогічного працівника* є частиною його загальної культури і представляє собою якісну характеристику особистості, готової та здатної до освітньої діяльності в полікультурному освітньому середовищі закладу вищої освіти. Вона полягає у терпимості до чужого способу життя, чужих традицій, звичаїв, шанобливому ставленні до представників інших національностей, у визначенні їх цінностей, у готовності особистості до побудови стосунків з представниками іншого середовища. Етнічна толерантність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти виявляється і виникає в проблемно-конфліктних ситуаціях взаємодії з представниками інших етнічних груп.

Таким чином, *етнічна толерантність* значною мірою визначає успішність взаємодії науково-педагогічних працівників зі здобувачами вищої освіти і є необхідною умовою професійної діяльності *персоналу освітніх організацій*.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Вибірку досліджуваних склали 150 науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти із різних регіонів України, з них – 75% жінок, 25% чоловіків.

В емпіричному дослідженні використано такі методи дослідження:

- аналіз, узагальнення і систематизація психологічної, педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми етнічної толерантності персоналу освітніх організацій;
- *авторська анкета «Самооцінка етнічної толерантності персоналу освітніх організацій»*;
- *методика «Індекс толерантності»* (Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєв, Л. Шайгерова) [9];
- методи математичної статистики (опрацювання даних з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0)).

Методика «Індекс толерантності» складається з трьох шкал, що вимірюють етнічну толерантність, соціальну толерантність та толерантність як рису особистості. Включає 22 твердження (прямих та зворотних), що відображають відношення до деяких соціальних груп та комунікативні установки. Респонденту необхідно оцінити запропоновані твердження від «абсолютно не згоден» (1 бал) до «повністю згоден» (6 балів).

Потім результат порівнюється з нормативною шкалою, що містить три рівні виразності толерантності: низький (22–60 балів), середній (61–99 бала), високий (100–132 бали).

Для кількісного аналізу підраховується загальний бал у всіх шкалах. Особливу увагу авторами приділено етнічній толерантності (7 тверджень). Вивчається ставлення до людей іншої раси та етнічної групи, до власної

етнічної групи та соціальної дистанції, установки у сфері міжкультурної взаємодії. Перевагою опитувальника є швидкість проведення та обробки даних, а також наявність нормативної шкали. Недоліком можна вважати те, що респонденти можуть навмисно демонструвати високий рівень соціальної бажаності.

У дослідженні ми використовували поняття *«рівень сформованості етнічної толерантності персоналу освітніх організацій»*, під яким розуміли частоту, постійність та помітність прояву даних показників в знаннях, ставленнях, емоційних оцінках, орієнтаціях, вчинках науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Нами визначені *три рівні сформованості етнічної толерантності персоналу освітніх організацій*:

Високий – передбачає помітність, яскравість та постійність проявів показників сформованості етнічної толерантності науково-педагогічних працівників, яким притаманне прагнення допомагати встановленню толерантних стосунків між представниками різних етносів, що базується на знаннях про культуру, традиції інших країн та етносів. У поведінці виявляється здатність до діалогу з представниками інших етнічних груп, взаємодії. У той же час необхідно враховувати небезпеку розмивання у науково-педагогічних працівників цієї групи *«меж етнічної толерантності»*, що може бути пов'язане з психологічним інфантілізмом, поблажливістю чи байдужістю.

Середній – передбачає ситуативний характер прояву ознак явища, що досліджується. У науково-педагогічних працівників спостерігається поєднання як толерантних, так і інтолерантних рис. Присутнє усвідомлення значущості, цінності етнічної толерантності, наявний досвід толерантної поведінки стосовно представників інших етнічних груп. Проте ці прояви не мають постійного характеру, виявляються приблизно в половині випадків, вирізняються ситуативністю поведінки, виникають лише тоді, коли науково-педагогічні працівники самі у цьому зацікавлені

Низький – свідчить про високу етнічну інтолерантність науково-педагогічних працівників та наявності у них виражених інтолерантних установок по відношенню до представників інших етнічних груп. Показники етнічної толерантності у знаннях, ставленнях, емоціях і поведінці науково-педагогічних працівників спостерігаються рідко і мають епізодичний характер.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

З метою емпіричного підтвердження теоретичних міркувань нами було проведено експериментальне дослідження *рівня сформованості етнічної толерантності персоналу освітніх організацій*.

На першому етапі емпіричного дослідження ми здійснили опитування науково-педагогічних працівників з авторською анкетною «Самооцінка етнічної толерантності персоналу освітніх організацій». На питання: «Що Ви розумієте під поняттям «етнічна толерантність?» ми отримали досить цікаві результати, адже досліджувані продемонстрували велику розбіжність думок та тверджень. Більшість науково-педагогічних працівників (55%) розуміє етнічну толерантність як рису особистості, 35,5% досліджуваних ототожнюють етнічну толерантність з повагою та прийняттям культури, традицій, звичаїв інших етносів, 10% респондентів охарактеризували це поняття як «рівність», «повага», «прийняття» інших. Отримані відповіді свідчать про недостатній рівень обізнаності науково-педагогічних працівників у складових поняття «етнічна толерантність».

Відповідаючи на питання «Оцініть рівень сформованості власної етнічної толерантності», переважна кількість науково-педагогічних працівників (70,7%) оцінила наявність в себе етнічної толерантності на високому рівні, 25% досліджуваних оцінили власний рівень сформованості етнічної толерантності як середній і жоден з респондентів не вважає рівень власної етнічної толерантності низьким. Ми вважаємо, що науково-педагогічні працівники недостатньо усвідомлюють вимоги, що висуває суспільство перед етнічно-толерантною особистістю, яка характеризується толерантним ставленням до всіх учасників освітнього процесу, схильністю до емпатії, прагненням розвивати толерантність, повагу, адекватне сприйняття представників різних етнічних груп тощо

На наступному етапі дослідження за методикою «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєв, Л. Шайгерова) ми визначили рівень сформованості етнічної толерантності персоналу освітніх організацій (табл. 1).

Таблиця 1

**Рівень сформованості етнічної толерантності
персоналу освітніх організацій**

Рівні	Кількість досліджуваних (у %)
Низький	32,1
Середній	36,5
Високий	31,4

Як впливає з табл. 1, велика кількість досліджуваних науково-педагогічних працівників має низький (32,1%) і середній (35,6%) рівень етнічної толерантності, що узгоджується з даними К. Терещенко. Третина досліджуваних (31,4%) мають високий рівень етнічної толерантності, що характеризується

шанобливим, не ворожим ставленням науково-педагогічних працівників до представників інших етнічних груп, які контактують з власною етнічною групою, виражається в терпимості до осіб протилежних поглядів, переконань, культурних традицій; здатністю вольовим зусиллям відстрочити свою емоційну реакцію на дратівливі чинники і вивести її за межі напруженої ситуації; здатністю і готовністю відмовитися від дій, які можуть завдати болю представникам іншого етносу, здолати протиріччя в стосунках шляхом розумних дій, заснованих на внутрішньому переконанні в необхідності взаємних поступок.

Як ми бачимо, результати самооцінки науково-педагогічними працівниками власного рівня сформованості етнічної толерантності значно відрізняється від результатів, отриманих за діагностичної методикою «Індекс толерантності». Недостатній рівень сформованості етнічної толерантності науково-педагогічних працівників обумовили необхідність визначення організаційно-психологічних умов та запровадження спецкурсу цілеспрямованого формування зазначеної якості.

Основними організаційно-психологічними умовами, необхідними для формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників, є: 1) розвиток організаційної культури (системи цінностей, норм, правил) освітньої організації і її засадничої цінності – толерантності; 2) організація освітнього процесу відповідно до ідей позитивного досвіду етнічної толерантності, що полягає у створенні толерантного, етнокультурного освітнього середовища у закладах вищої освіти; 3) стимулювання усвідомлення науково-педагогічними працівниками важливості етнічної толерантності і залежності успішності освітньої діяльності від рівня її сформованості, оволодіння досвідом професійної етнопедагогічної діяльності; 4) сприяння усвідомленню науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти цінності етнічної толерантності у власній діяльності; 5) підготовка науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, здатних демонструвати зразки етнічної толерантності, співробітництва, міжетнічної взаємодії, повсякденний вияв науково-педагогічними працівниками етнічної культури; 6) організація освітнього процесу з урахуванням змісту, структури і специфіки етнічної толерантності науково-педагогічних працівників; 7) розробка та впровадження в практику закладів вищої та післядипломної освіти спецкурсів, спрямованих на формування етнічної толерантності фахівців, з урахуванням поетапної побудови і оптимального поєднання теоретичного, практичного та психологічного аспектів підготовки з опорою на особистісні якості і досвід учасників

освітнього процесу; 8) використання підчас формування етнічної толерантності інноваційних форм і методів навчання [4], [6], [12].

З метою забезпечення формування етнічної толерантності персоналу освітніх організацій нами розроблений *спецкурс «Формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти»*.

Спецкурс розроблений для очно-дистанційної форми організації освітнього процесу і має чітке практичне спрямування, що реалізується в активному соціально-психологічному навчанні. Очно-дистанційна форма передбачає проведення двох очних сесій (настановної та контрольної-залікової) і міжсесійний період (дистанційний етап для самостійної роботи під час якого науково-педагогічні працівники мають виконувати індивідуальні творчі завдання). Спецкурс розрахований на 12 годин, 8 з яких реалізуються у формі тематичної дискусії і елементів тренінгу на очному етапі навчання, а інші – через самостійну роботу на дистанційному етапі (30 годин). За потреби кількість годин може бути змінена.

Мета спецкурсу: розкрити психологічні особливості етнічної толерантності науково-педагогічних працівників і висвітлити організаційно-психологічні умови її формування.

Завдання спецкурсу: глибоке засвоєння знань, що розкривають зміст і структуру етнічної толерантності; опанування діагностичним інструментарієм для вимірювання рівнів сформованості етнічної толерантності; оволодіння вміннями та навичками формування етнічної толерантності в процесі професійної діяльності [4], [5], [10].

У спецкурс включено *тематичну дискусію* з метою актуалізації установки науково-педагогічних працівників на формування етнічної толерантності. Основне місце у спецкурсі займають навчальні заняття *тренінгової форми*, що забезпечують формування умінь та навичок етнотолерантної взаємодії науково-педагогічних працівників. Основу спецкурсу складають авторські розробки (результати теоретичних і емпіричних досліджень та викладацько-тренерської роботи).

Особливе місце в розробленому нами спецкурсі відведене використанню *інноваційних форм і методів навчання*. Відмітними їх особливостями є: максимальна активізація мислення, коли науково-педагогічні працівники вимушені бути активними незалежно від власного бажання; стійкість і тривалість пізнавальної активності, самостійність і творчість та ін. [4]. Завдання спецкурсу реалізуються через систему *інноваційних форм і методів навчання*: міні-лекція з використанням мультимедійної презентації; метод незавершених речень (з подальшим груповим обговоренням); групова дискусія; індивідуальне

рефлексивне завдання; робота в малих групах (з подальшим груповим обговоренням та презентацію); робота в парах; метод аналізу управлінських ситуацій (з наступним груповим обговоренням); метод проектів [4].

При розробці спецкурсу ми враховували соціальний і професійний статус науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, їхній життєвий та професійний досвід, специфіку психології навчання дорослих [4], [10], [12].

Як показав досвід впровадження розробленого нами спецкурсу з формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, добір змісту, форм і методів його реалізації реально забезпечує перехід до педагогіки толерантності, до опанування персоналом освітніх організацій вміннями і навичками міжетнічної взаємодії, формує у них установки до застосування етнічної толерантності у професійній діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Аналіз дослідження представленої проблеми показує, що *етнічна толерантність науково-педагогічного працівника* є представляє собою якісну характеристику особистості, готової та здатної до освітньої діяльності в полікультурному освітньому середовищі і полягає у шанобливому ставленні до представників інших національностей, терпимості до їхнього способу життя, традицій, звичаїв.

Проведене емпіричне дослідження виявило розбіжності у самооцінці науково-педагогічними працівниками власного рівня сформованості етнічної толерантності і результатами, отриманими за діагностичної методикою. Недостатній рівень сформованості етнічної толерантності науково-педагогічних працівників обумовили необхідність визначення організаційно-психологічних умов та запровадження спецкурсу цілеспрямованого формування зазначеної якості.

Розроблений спецкурс, спрямований на формування етнічної толерантності науково-педагогічних працівників отримав експериментальну перевірку і сприяв оптимізації педагогічної діяльності персоналу освітніх організацій у полікультурному середовищі закладів вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень пов'язані з обґрунтування змісту та форм підготовки організаційних психологів до діяльності за напрямом формування етнічної толерантності персоналу освітніх організацій закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] А. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова, и Л. А. Шайгерова, «О смыслах понятия толерантность», в *Век толерантности*. Москва, Россия: МГУ, 2001, с. 8–18.
- [2] «Декларация принципов толерантности: затверждена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р.», *Освіта України*, № 83, с. 4, 2003.
- [3] О. В. Безкоровайна, «3 педагогікою толерантності в третє тисячоліття», *Педагогіка толерантності*, № 3(25), с. 4–11, 2003.
- [4] О. В. Брюховецька, *Психологія професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ, Україна: Інтерсервіс, 2018.
- [5] О. В. Волошина, «Проблема формування толерантності у сучасних педагогічних дослідженнях», *Рідна школа*, № 3, с. 4–6, 2007.
- [6] О. Л. Грива, *Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища*. Київ, Україна: ПАРАПАН, 2005.
- [7] М. І. Лендел, Т. Д. Щербан, «Деякі аспекти вивчення проблеми толерантності, етнічної толерантності у психології», *Проблеми сучасної психології*, вип. 21, с. 331, 2013.
- [8] Л. Орбан-Лембрик, «Толерантність як основа адекватних взаємин у поліетнічному світі», *Соціальна психологія*, № 4, с. 73–85, 2008.
- [9] *Психодіагностика толерантності личности*, Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой, Ред. Москва, Россия: Смысл, 2008, 172 с.
- [10] Н. Ротар, «Теоретико-методологічні аспекти формування етнокультурної толерантності», у *Довідник міжрелігійної толерантності*, А. М. Круглашова, Ред. Чернівці, Україна: Букрек, 2011, с. 10–43.
- [11] С. Чжан, «Етнічна толерантність особистості в ракурсі сучасної полікультурної освіти», на *I Міжнар. наук.-практ. конф. Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика*. Луцьк: Луцький пед. коледж, 2016, с. 293–296.
- [12] М. А. Шугай, «Психологічні умови формування етнічної толерантності», *Психологічні перспективи*, вип. 12, 280 с., 2008.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF FORMATION OF ETHNIC TOLERANCE OF PERSONNEL OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Oleksandra Brukhovetska,

PsyD, Professor, Professor Department of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Abstract. The article presents a theoretical generalization and practical solution to the problem of forming ethnic tolerance of staff of educational organizations. Achieving this goal required specifying the essence and content of the concept of ethnic tolerance as a professionally important quality of staff of educational organizations. It is determined that ethnic tolerance is a complex formation of personality, which manifests itself in the form of tolerance for lifestyle, customs, traditions, morals, feelings, thoughts, ideas of other ethnic groups. Ethnic tolerance occupies a significant place in the professional activities of specialists engaged in the field of "man-man" and belongs to the category of leading professionally important qualities of research and teaching staff of higher education institutions. During the empirical research the insufficient level of formation of ethnic tolerance of scientific and pedagogical workers of higher education institutions was established. Insufficient level of ethnic tolerance of the staff of educational organizations necessitated the definition of organizational and psychological conditions and the introduction of a special course of purposeful formation of this quality. Organizational and psychological conditions for the formation of ethnic tolerance of research and teaching staff of higher education institutions are determined. In order to ensure the formation of ethnic tolerance of the staff of educational organizations, a special course has been developed and tested aimed at the formation of ethnic tolerance of research and teaching staff of higher education institutions. It is established that the selection of content, forms and methods of its implementation contributes to the formation of the staff of educational organizations attitude to the use of ethnic tolerance in professional activities.

Key words: tolerance; ethnic tolerance; personnel of educational organizations; scientific and pedagogical workers; institutions of higher education.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ ПЕРСОНАЛА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Брюховецкая Александра Викторовна,
доктор психологических наук, профессор,
профессор кафедры психологии и личностного развития
Учебно-научного института менеджмента и психологии
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Аннотация. В статье представлено теоретическое обобщение и практическое решение проблемы формирования этнической толерантности персонала образовательных организаций. Достижение данной цели требовало конкретизации сущности и содержания понятия этнической толерантности как профессионально важного качества персонала образовательных организаций. Определено, что этническая толерантность – сложное формирование личности, проявляющееся в форме толерантности к образу жизни, обычаям, традициям, морали, чувствам, мыслям, представлениям других этнических групп. В ходе эмпирического исследования установлен недостаточный уровень сформированности этнической толерантности научно-педагогических работников высшего образования. Недостаточный уровень сформированности этнической толерантности персонала образовательных организаций обусловил необходимость определения организационно-психологических условий и разработки спецкурса целенаправленного формирования указанного качества. Определены организационно-психологические условия формирования этнической толерантности научно-педагогических работников учреждений высшего образования. В целях обеспечения формирования этнической толерантности персонала образовательных организаций разработан и апробирован спецкурс направленный на формирование этнической толерантности научно-педагогических работников высшего образования. Установлено, что подбор содержания, форм и методов его реализации способствует формированию у персонала образовательных организаций установки на применение этнической толерантности в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: терпимость; этническая толерантность; персонал образовательных организаций; научно-педагогические работники; заведения высшего образования.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] A. G. Asmolov, G. U. Soldatova, i L. A. SHajgerova, «O smyslah ponyatiya tolerantnost'», v Vek tolerantnosti. Moskva, Rossiya: MGU, 2001, s. 8–18.
- [2] «Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti: zatverdzhena rezoliutsiieiu 5.61 Heneralnoi konferentsii YuNESKO vid 16 lystopada 1995 r.», Osvita Ukrainy, № 83, s. 4, 2003.
- [3] O. V. Bezkorovaina, «Z pedahohikoiu tolerantnosti v tretie tysiacholittia», Pedahohika tolerantnosti, № 3(25), s. 4–11, 2003.
- [4] O. V. Briukhovetska, Psykholohiia profesiinoi tolerantnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Kyiv, Ukraina: Interservis, 2018.
- [5] O. V. Voloshyna, «Problema formuvannia tolerantnosti u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh», Ridna shkola, № 3, s. 4–6, 2007.
- [6] O. L. Hryva, Sotsialno-pedahohichni osnovy formuvannia tolerantnosti u ditei i molodi v umovakh polikulturnoho seredovyshcha. Kyiv, Ukraina: PARAPAN, 2005.
- [7] M. I. Lendel, T. D. Shcherban, «Deiaki aspekty vyvchennia problemy tolerantnosti, etnichnoi tolerantnosti u psykholohii», Problemy suchasnoi psykholohii, vyp. 21, s. 331, 2013.
- [8] L. Orban-Lembryk, «Tolerantnist yak osnova adekvatnykh vzaiemyn u politetnichnomu sviti», Sotsialna psykholohiia, № 4, s. 73–85, 2008.
- [9] Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti, G. U. Soldatovoj, L. A. SHajgerovoj, Red. Moskva, Rossiya: Smysl, 2008, 172 s.
- [10] N. Rotar, «Teoretyko-metodolohichni aspekty formuvannia etnokulturnoi tolerantnosti», u Dovidnyk mizhrelihiinoi tolerantnosti, A. M. Kruhlahova, Red. Chernivtsi, Ukraina: Bukrek, 2011, s. 10–43.
- [11] S. Chzhan, «Etnichna tolerantnist osobystosti v rakursi suchasnoi polikulturnoi osvity», na I Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Natsionalna osvita v stratehiikh sotsiokulturnoho vyboru: teoriia, metodolohiia, praktyka. Lutsk: Lutskyi ped. koledzh, 2016, s. 293–296.
- [12] M. A. Shuhai, «Psykholohichni umovy formuvannia etnichnoi tolerantnosti», Psykholohichni perspektyvy, vyp. 12, 280 s., 2008.

*Стаття надійшла до редакції
10 квітня 2022 року*